

Timișoara
Sedința 28 oct 985

FUNCȚIA PSIHICĂ A MOTIVELOR ÎN ACȚIUNILE UMANE

Motivația psihică a comportamentului uman nu a devenit o problemă distinctă a psihologiei ^{decizi} din a doua jumătate a secolului nostru. - În deceniile III și IV (ne referim la marele TRATAT DE PSIHLOGIE al psihologilor francezi sub conducerea Prof. Georges Dumas profesor de psihologie experimentală la Sorbona) s-a simțit necesitatea de a explica ce se întâmplă anterior unei decizii voluntare de a acționa, cum ia naștere o astfel de decizie comportamentală, s-a presupus existența unor procece preliminare, dar problema, în termenii ei adecvați nu s-a formulat. -

Comentariul temei, cum este posibil actul voluntar, este de divers și contradictoriu, a determinat pe autorii tratatului să formuleze concluzia că orice decizie de a acționa, în ceea ce ar putea fi din punct de vedere psihologic, este mai curând un miracol.

Psihologul american W. James a presupus că efectele practice-materiale ale acțiunilor umane ar putea avea o corelație cu anumite semne, idei, sentimente sau aspirații, care ar vehicula conduitele ~~psihice~~, dar o astfel de ipoteză nu a fost dezvoltată. - Este real că, la un moment dat, James enunță termenul motiv, conex cu cel de voință. - Nu explică însă ce ar fi motivul și nu instituie vreo relație definită cu voința, pe care o consideră o putere distinctă care precede actele voluntare. -

Psihologii Spencer, Ribot, Münsterberg și alții consideră că activitatea voluntară derivă din activitatea reflexă pe cale de diferențiere și complicație graduală. - Orice excitație primește din organism răspunsul apropiat, uniform, necesar și specific, a cărui necesitate, uniformitate și specificitate țin nu numai de identitatea practică a excitației dar și de constituția morfologică, de funcția fiziologică a organelor de recepție, de transmisiune și reacție. Așa dar nici urmă de vreun proces de motivație, preliminar. -

Pentru psihologul Wundt - factorul explicativ al actului voluntar îl constituie emoția și din acest punct de vedere între actele proprii comportamentului animal și cele ale comportamentului

uman subsistă o continuitate perfectă.-Emoția sau sentimentul, oricât ar fi de palide, fac parte integrantă din procesul volunțar.- Activitatea impulsivă este forma primitivă a actului volunțar.-

Orice emoție generează o expansiune motrică care propulsează tensiunea emotivă în afară.-

Mai mult, toate stările de conștiință au un coeficient normal de eficacitate impulsivă.-Coeficientul tendințelor e mult mai ridicat decât cel al ideilor morale.-

În Psihologia contemporană se disting două direcții de abordare a temei motivelor în conduitele umane.-Prima, cea descriptivă, într-o terminologie specific psihologică, cea de a doua tinzând la explicații de ordin cibernetic.-

În sens pur psihologic, ^{oricărui} motivația umană este comportamentul rezidă într-o stare specifică, iar în raport cu decizia de a acționa și actul volunțar propriu zis (trecerea la acțiune) reprezintă un factor explicativ (un fel de rațiune suficientă a deciziei) fiind în același timp și un factor dinamizant.- Procesul de motivație precede totdeauna demersul comportamental.-

Pentru a indica procesul de motivație, în știința psihologiei s-au utilizat o diversitate de termeni dar cu aceeași semnificație, din care cităm = stimuli, stări de tensiune, impulsuri, trebuință, dorință, aspirații, mobil, tendință, resort al acțiunii etc.-

Nota comună a motivelor, oricare ar fi acestea, este aceea de dinamizare a acțiunii, de a fi factori activatori și directori ai activității.-Motivația este deci un impuls la acțiune, din forul interior al persoanei, care menține și intensitatea dinamică necesară epuizării unei acțiuni determinate.-

Reputatul nostru psiholog -Al. Rogea - în cunoștința sa lucrare -"Motivale acțiunii umane" ⁽¹⁹⁴³⁾ a folosit denumirea de trebuințe pentru procesele de motivație, considerându-le a fi sursele primare ale acțiunilor.-

În ansamblul motivelor posibile s-au adoptat diverse clasificări.-Prezentăm exemplificativ pe cea mai simplă și expresivă:-

I - motive primare, înăscute, de ordin bio-fiziologic, ca foamea, setea, apetitul erotic, nevoia de echilibru, de liniște, de a evita durerea, nevoia de odihnă;

II - nevoi promovate de procesul de învățare, corelate cu nevoile primare, cum sînt nevoia de a folosi și manevra obiectele, nevoia de scrutare și explorare a mediului ambiant necunoscut, nevoia de afecțiune, curiozitatea de a cunoaște etc.-

III - motive superioare, cele de ordin social, sub influența unor

factori de cultură, a căror frecvență este dependentă de interfe-
rențele individului cu colectivitatea.-In clasa aceasta a motive-
lor sint citate : nevoia de comunicare, tendința la sociabilitate,
nevoia de respect și apreciere din partea comunității sociale, aspi-
rația la ascendență în societatea organizată etc.-

Modul particular de a fi percepute și fixate în conști-
ință este diferit.-Pentru motivele primare s-a remarcat că genera-
zile o stare de apetență, similară celei care caracterizează foamea
de ex.-Specificul restului motivelor posibile este dificil de ex-
primit distinctiv, Aparatul noțional al Psihologiei nu a fost com-
pletat încă cu construcții de limbaj adecvate pentru a exprima se-
lectiv trăiri atât de subtile.-O situație similară întâlnim și în
cazul mirosurilor, pentru care numai câteva denumiri sint evocato-
re, în timp ce pentru rest e necesar să pronunțăm numele subsele
efectelor osmice, cum ar fi numele florilor mirositoare, pentru a
obține înțelegerea distincției.-

Ca urmare a acestui impas în definirea și individualizarea
motiveilor, pentru înțelegerea fenomenului, se rețină particularități
le comune și anume caracterul compresiv și ^{co}dinamizant al motiveilor

Considerată în dinamica acțiunii, motivația constituie mo-
mentul sau stadiul prim, caracterizat prin starea de tensiune dina-
mogenă, fiind urmată de stadiul actului aferent motivului (un act
motivată deci) și în fine de stadiul actului executat care aduce
cu sine starea de relaxare, numită și de satisfacție sau liniștire.

Cele mai multe motive, după ce au fost traduse în comporta-
mente adecvate și au reinstalat starea de satisfacție, se sting.-
Dimpotrivă, altele se repetă și persistă timp îndelungat.-In acest
sens se citează motivele superioare reprezentate de interese și
convingeri.-Se citează în acest sens cazul lui Leonardo da Vinci
care a executat peste trei mii de schițe pentru a fixa imaginea
unui cap de cal sau cazul omului de știință Ch. Darwin care ^{a mureșet} ~~scrie~~
treizeci de ani de investigații și culegere de date pentru a elabo-
ra teoria privind originea speciilor cum și cazul lui Pavlov care
a experimentat peste douăzeci de ani până ce a avut înțelegerea
deplină a fenomenului reflexelor condiționate, cazul lui Pasteur și
mulți alți oameni de artă și știință.-

Cit privește ^{genesa} ~~problema~~ motiveilor, din ce anume și cum deri-
vă acestea, Psihologia descriptivă nu a dat decât răspunsul că pro-
cesul de motivație este obscur, iacat undeva în profunzimile incon-
știentului.-In dinamica acțiunii, s-a putut remarca faptul că unele
motive se desprind din obscuritatea originară și intră în zona lu-

minescență a conștiinței (se conștientizează) și în această modalitate de motive devenite conștiente dinamizează actul comportamentului în timp ce alte motive propulsează comportamentul anterior pătrunderii lor în conștiință, ca factori ai inconștientului deci (citindu-se reacțiile instinctive, actele reflexe, actele repentine etc.).

Dacă toate motivele posibile se configurează în zona neștiută de conștiință a inconștientului, cele mai multe migrând spre ecranul luminos al conștiinței pentru a dinamiza acte comportamentale sferente, în timp ce altele vor propulsa demersul comportamental chiar în stadiul de motive inconștiente, ni se opune constatarea că motivele acțiunilor nu pot fi nici inventate nici dirijate de individul uman. - Procesul motivației se relevă a fi un flux continuu de ale cărui particularități și stadii conștiința ia numai act. -

Cu ce extraordinară subtilitate a fost exprimată de Eminescu inconștientul, motivație erotică, în scrisoarea a LV - a -

-Nu trăiești voi ci un altul vă inspiră... el trăiește
-El cu gura voastră ride, el se-cintă el goptește...

Dar ce poate fi această zonă a psihismului nostru care este conexă cu conștiința psihică dar niciodată absorbită de aceasta ci numai oferindu-i continuu posibilitatea de a deveni ??? Din ansamblul/studiilor afectate inconștientului, extragem câteva idei mai expresive =

1 - Toate fenomenele inconștiente aparțin conștiinței dar nu apar decât fragmentar în conștiință, întrucât scapă conștiinței. -

2 - Trăirea conștientă a experienței implică o serie de fenomene psihice care țin de infraconștiință. -

3 - Inconștientul este o forță biologică, un domeniu psihoïd, care animă prin elanul său vital întregul psihism, fără a se manifesta în sfera conștiinței. -

4 - Inconștientul este un recipient al memoriei, un magazin al trecutului, un depozitar de amintiri, pentru că el este locul de înregistrare al engramelor, al tuturor urmelor. -

5 - Inconștientul absolut, separat cu totul de conștiință, este constituit din toate apetiturile, aspirațiile, interzise, care deci trebuie să rămână izolate, să nu ajungă în conștiință. (Aceasta este teza fundamentală a teoriei refulării elaborată de Freud). -

Remarcăm faptul că unii analiști ai fenomenelor inconștiente au aderat la teoria realității psihice a inconștientului dar alții au contestat existența unui psihism divizat în conștiință, subconștient sau preconștient și zone obscură a inconștientului. - Teoria dominantă a inconștientului, în care se plasează și motivația, ca apetit, do-

rință compresivă, s-a impus însă.-Se pare că Psihiatria face tot mai evidentă prezența inconștientului în psihismul uman, mai ales prin prisma unor fenomene patologice de destructurare a cîmpului conștiinței.-

Problema inconștientului nu poate fi însă epuizată prin decizia dacă este sau nu este o zonă a psihismului uman, ci necesită, în funcție de faptul că intimitatea fenomenului nu poate fi cunoscută, analizată sau reprodusă (dată fiind fluenta vieții psihice) o elucidare riguroasă a naturii sale.-Cu fenomenele inconștiente ne găsim în apropiere de baza bio-chimică și bio-electrică a psihismului.-Dacă eliminăm modalitatea antropomorfică de gândire și elaborare, prin care se face din inconștient un fel de personaj, inevitabil ne vom găsi confrunțați cu procese materiale de această natură.-

Tezele Psihologiei cibernetice despre ^{motivație} ~~wwwwww~~, a cărei prezență este recunoscută în dinamica comportamentală, sînt formulate și exprimate într-un limbaj științific diferit, compatibil cu concepția fundamentală despre ființa umană, considerată a fi un microsistem cu autoreglare, un automat instruibil, cum este definit de școala ^{de neurocibernetică} ~~wwwwww~~ din țara noastră (Ed. Nicoleanu și C. Bălcășanu).

Înșercarea sistemului-om în spațiul natural și social este decisă de existența unui mecanism coordonator-reglator de natură informațională care imprimă comportamentului un finalism adaptativ.-

Ansamblul relațiilor de intercomunicare, totdeauna orientate spre soluții adaptative are la bază o structură motivațională.-

Motivația deci constituie o lege fundamentală a sistemului psiho-comportamental.-

Teza cibernetică de bază, privind mobilismul individului uman este de inspirație pavlovistă, întemeindu-se pe ecuația S - R (stimul - reacție), posibilă prin proprietățile nervismului (excitație și reacție).-

Ființa umană fiind implicată într-un mediu (natural și social) se va găsi totdeauna sub incidența unui flux de semnale venite din ambianță, aceste semnale putînd fi sensibilizatoare, evocatoare, energizante, operative etc.-Sub un alt aspect, unele din aceste semnale produc efecte entropice (dezorganizatoare) altele, efecte ententropice (negentropice).-Oricare din aceste semnale, inclusiv cele venite din interiorul organismului, pot deveni motive ale unor acte comportamentale, orientate spre o finalitate adaptativă.-

Psihologie cibernetică dă recunoaștere procesului de conștientizare a motivelor ca și celui de prezență inconștientă.-Motivele care dinamizează individul și-l propulsează în acțiuni, dar în mod

na abt ob →

→

inconștient, imbrimă acțiunilor un caracter automat, aberent, necontrolat etc.-

Psihologia cibernetică nu abordează frontal problema inconștientului (~~probabil~~ tocmai pentru faptul că este aproape imposibil de explicat) ci formulează o teză axiomatică, în sensul că orice organism viu poate fi considerat ca un sistem de a cărui structură internă se poate face abstracție (poate fi neglijată) (Edmond Nicolsu). - Ființind într-un mediu, organismul viu se va găsi continuu sub inciderea a numeroși factori din mediu care vor acționa asupra sa în modalitatea unor semnale de intrare. - Aceste semnale vor produce modificări în stările interne ale organismului, pe care nu le cunoaștem și de care putem face abstracție, modificări care vor determina răspunsuri comportamentale ce se vor exprima în semnale de ieșire. - Totalitatea stărilor interne ale organismului sistem, pentru că nu sînt încă cunoscute au fost numite cutia neagră-sau în terminologia engleză consacrată - black-box. - Acestea este analogul inconștientului din Psihologia descriptivă. -

Comportamentul uman poate fi explicat în modalitate cibernetică prin cunoașterea semnalelor de intrare și a celor de ieșire.

Se mai adaugă existența a două funcții în procesul de motivație (factori de orientare) care ar fi funcția hedonică, aceea a satisfacției și plăcerii (analogul aceluia - Lustprinzip - (principiul plăcerii din teoria freudiană) și funcția riscului (totalitatea condițiilor și restricțiilor cu care va fi confruntat actul comportamental dihemizat de anumite motive. -

În fine, Psihologia cibernetică acceptă și fenomenul aleator posibil al conflictului de motive. - Elaborează principiul exclusivității concordanței a unui motiv cu un singur act comportamental, fiind imposibil ca același motiv să dimenziere o pluralitate de conduite. În ipoteza în care în conștiință apar ^{voit} motive contradictorii, va avea loc un proces tensiv de deliberare, de mistuire interioară, pentru a decide alegerea unuia sau altuia dintre motive. -

Problema critică o constituie faptul dacă Eul nostru poate arbitra liber alegerea motivului care va deveni eficient (psihologia de orientare cibernetică afirmă o astfel de posibilitate) sau starea de conflict interior se va decide exclusiv prin confruntarea motivelor, între ele, cînd va triumfa cel mai adecvat funcției hedonice sau funcției de risc. - Eul (polul superior al conștiinței) nu ar putea arbitra pentru logicul ~~non~~ considerent că a accepta ^{un} astfel de punct de vedere ar însemna să infirmăm teoria originii inconștiente a procesului de motivație. -

Cu aceste sintetice puncte de vedere explicative, proprii celor două interpretări psihologice, vom remarcă faptul că problema motivelor acțiunii umane este stringent conexă cu cea a determinismului său, menținând esența, cu cea a libertății de voință (liberul arbitru).

Legea motivației, incenzurabilă de Eul nostru, evidențiază convingător determinismul faptelor psihice și mai precis determinismul comportamentului uman. -

Pentru oameni de știință de autoritate, cum este fizicianul Eddington, în celebra sa lucrare "Natura lumii fizice" - 1943 New York - liberul arbitru în comportamentul uman trebuie recunoscut pentru motivul decisiv că psihismul uman constituie o natură pe care fizica nu o poate determina ci o lasă nedeterminabilă. - Fizica nu poate prevedea următoarea acțiune a unui individ, oricare ar fi acesta. -

Marele fizician Planck a pus în demută ideea determinismului psihismului uman, cu argumentarea că libertatea de voință este un sentiment și enunțe în sensul că omul se simte liber și numai el poate ști dacă realmente se simte liber. - Acesta ^{sentiment} ~~sentiment~~ de libertate (stare interioară, subiectivă) este posibilă prin faptul că după consumarea unui act comportamental mulți oameni își închipuie că ar fi putut acționa altfel. - Mai târziu însă, Planck a apărât teza determinismului cu o argumentare impresionantă. -

La aceste teze favorabile libertății de voință s-a opus fenomenul motivației acțiunilor umane, aceste acțiuni fiind derivate necesare din motive, formulându-se următoarea propoziție riguros logică - "dacă omul ar putea voi liber motivele acțiunilor sale, atunci el ar fi cu adevărat liber, deși între motive și acțiuni subsistă un proces determinist necesar. -

→ În filozofia materialist-dialectică, liberul arbitru este repudiat ca fiind o ficțiune. - Se admite existența unei libertăți comportamentale relative. - Juristii nu au reținut această idee generală și nu au dat un răspuns la întrebarea crucială, cum poate fi legiferată libertatea relativă în relațiile interumane în societatea juridic structurată. - Această temă se cere lustră în studiu, mai ales că în cele mai recente lucrări privind această problemă, se face precizarea că libertatea de voință nu trebuie concepută ca fiind libertatea de a executa o decizie sau alta comportamentală ci de a alege între posibilitățile avuabile și cele inavuabile. - În acest sens, enunțul aparent a fost astfel formulat - "Libertatea este ceea ce este și dăcă este, constă în posibilitatea de ordin mai înalt de a alege efectiv între posibilități" (Privire filozofică asupra raționalității științei". - Colectiv - Ed. Academiei 1984 pag. 111). -

Cluj. - 20 oct. 1985

Prof. Dr. Constantin Stecșoiu